

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI*

*An Analysis of Twenty-Year Occupation in Afghanistan: USA/NATO and
Peace Efforts*

Sertif DEMİR**

Öz

Makalenin amacı; ABD/NATO'nun başarısızlığa uğrayan Afganistan'daki harekâtı ve ABD ile Taliban arasında imzalanan anlaşmanın olası etkilerini irdelemektir. Bu harekâtın başarısız olmasının çeşitli sebepleri vardır. Ancak tüm sebeplerin ötesinde, Afganistan'ın uzun süreli bir dış güç tarafından işgal edilmeyeceği veya yönetilemeyeceği gerçeği bir kez daha kanıtlanmıştır. Ayrıca, yirmi yıllık savaş bölge ülkelerinde bıkkınlık yaratmış ve barışın sağlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. ABD ile Taliban arasında yapılan ve Afganistan'a barış getirmeyi hedefleyen anlaşmanın başarılı olması için ABD ve Taliban'ın yönetimi tüm etnik unsurlarla paylaşması ve radikal öğelerden arınmış bir yönetim felsefesini benimsemesi gerekir.

Anahtar Sözcükler: Afganistan, ABD, NATO, Taliban, Anlaşma.

Abstract

The purpose of the article is to examine the US / NATO's failed operation in Afghanistan and to analyze the likely effects of the agreement signed between the USA and the Taliban. There are several reasons explaining why this operation failed. However, the fact that Afghanistan cannot be occupied or governed by foreign power for a long-term has been proven once again. Besides, the ongoing twenty years of war has created frustration in every country involved. It is very important that the agreement between the USA and the Taliban that aims to bring peace to Afghanistan must be successful. Taliban must share the administration power with all ethnic elements and adopt a governmental philosophy that is free from the radical thoughts.

Keywords: Afghanistan, The USA, NATO, Taliban, Agreement.

---

* Makale Geliş Tarihi: 14.04.2021 Yayına Kabul Tarihi: 06.05.2021

** Prof. Dr., Türk Hava Kurumu Üniversitesi İşletme Fakültesi Lojistik Yönetimi Bölümü,
e-posta: sertifd@thk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8329-8735.

GİRİŞ

Katar'ın başkenti Doha'da 29 Şubat 2020 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Taliban arasında Afganistan'a barış getirme amacıyla yapılan anlaşma, elli yıldır iç savaş yaşayan veya yabancı güçlerin işgali altında bulunan bir ülkede yeni ve çok önemli bir aşamaya denk gelmektedir. 11 Eylül saldırısı sonrasında ABD önderliğindeki koalisyonun 2001 yılında Taliban hükümetini devirmesiyle gelişen süreç, artık farklı gelişmelere evrilmektedir. Afganistan'da önce ABD ve daha sonra Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) önderliğinde yürütülen Taliban güçlerini etkisiz hale getirme harekâtı, başarısızlıkla sonuçlanma sürecine girmiştir.

Söz konusu harekâtın başarısız olmasının çeşitli sebepleri vardır. Ancak tüm sebeplerin ötesinde, Afganistan'ın uzun süreli bir dış güç tarafından işgal edilmeyeceği veya yönetilemeyeceği gerçeği bir kez daha kanıtlanmıştır. Tarihte hiçbir güç, uzun süre boyunca Afganistan'ı işgal etme beceresini gösterememiştir.

Anlaşmaya göre tüm yabancı güçlerin, 1 Mayıs 2021 itibariyle Afganistan'ı terk etmesi gerekmektedir. ABD Eski Başkanı Donald Trump liderliğinde imzalanan anlaşmaya ABD Başkanı Joe Biden ve yönetimin ne derece uyacağı veya uymayacağı uluslararası alanda netleşmiş değildir. Büyük olasılıkla kapalı kapılar ardında veya güvenilir aracılar vasıtasıyla görüşmeler sürmektedir. Bu kapsamda makalenin amacı; ABD/NATO'nun başarısızlığa uğrayan Afganistan'daki harekâtını irdelemek, ABD ile Taliban arasında varılan ve Afganistan'a barış getirmeyi hedefleyen anlaşmayı inceleyerek Afganistan'ın nasıl etkileneceğini veya tepki göstereceğini analiz etmek ve son olarak Çin ve Rusya gibi küresel güçler ile bölge ülkelerinin politikalarını ortaya koymaktır.

Bu temel bilgiler ışığında makalede önce, ABD ve NATO önderliğindeki Afganistan harekâtının kısa özeti ve başarısızlığının nedenleri incelenecek; ikinci bölümde ABD-Afgan Hükümeti ve Taliban arasında yapılan barış

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

görüşmeleri açıklanacak, bundan sonraki olası gelişmelerin nasıl olabileceği analiz edilecek ve son olarak diğer küresel güçlerin ve bölge ülkelerinin barış görüşmelerini etkileme veya etkilenme durumları ortaya konulacaktır.

Çalışmada varılan ana sonuç, Taliban'ın uzun ve yıpratıcı bir savaş stratejisiyle NATO/ABD'nin savaşma azim ve iradesini kırarak isteğini elde aşamasına varmak üzere olduğu ve Afganistan'ın geleceğinde Taliban'ın söz sahibi olacağı uluslararası anlaşmalarla vücut bulacağı yeni bir döneme geçileceğidir. Diğer yandan her ülkenin kendi öznel düşüncelerinden ayrı olarak, bölge ülkelerinin tam merkezinde bulunan Afganistan'daki sıkıntı, Orta Asya'da ekonomik işbirliği ve gelişmenin önünde bir engel durumundadır. Bu yüzden Çin ve Rusya gibi küresel güçler ile diğer bölge ülkeleri, kalıcı barışın gerekliliğin farkına varmışlardır. Ancak Taliban'ı tek başına ülke yönetiminde söz sahibi yapacak bir anlaşmanın yerine, tüm etnik unsurların kaygılarını da gideren adil ve kalıcı bir barışın sağlanması herkesin yararına olacaktır.

Çalışmada nitel inceleme yöntemi dâhilinde önemli kaynakların, küresel liderlerin konuşmalarının ve basın taramalarının gözden geçirimini içeren; bireysel bilgi, sezgi ve ülkeye ilişkin deneyimleri özümseyen betimleyici bir yaklaşım kullanılmaktadır.

ABD VE NATO'NUN AFGANİSTAN'DAKİ BAŞARISIZLIĞININ ANALİZİ

GEÇMİŞİN KISA ÖZETİ

Tarihi boyunca sayısız kez işgale maruz kalan Afganistan, 19. yüzyılda İngiliz ve Rusların nüfuz mücadelesi yürüttükleri bir alan olmuştur. "Büyük Strateji" şeklinde betimlenen bu rekabet, 20. ve 21 yüzyılda, farklı küresel güçlerle devam etmektedir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde ABD ve

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Rusya'nın rekabet ve nüfuz alanı olan söz konusu ülke, günümüzde belirtilen iki büyük gücün yanı sıra, bölgesel orta ölçekli güç sayılabilecek Pakistan, İran ve Suudi Arabistan ile küresel güç olan Çin'in de dâhil olmasıyla çok boyutlu bir mücadele alanına dönüşmüştür.

Afganistan'da uzun süreli iç çatışma, ülkenin tahrip olmasına, insanların ölmesine, ekonomik olarak gerilemeye ve halkın fakirleşmesine sebep olmaktadır. Ayrıca geçmişte bakıldığında, Afganistan'ın hiçbir zaman barışçıl bir ülke olmadığı görülmektedir. Afganistan, yüzyıllardır savaşçı gruplarla çatışan bir devlet olmuştur. Jeopolitik konumu, trans-etnik nüfus yapısı ve komşuları arasındaki rekabet bu duruma yol açmıştır.¹

Tarihsel faktörler, ülkenin coğrafi koşulları, Afgan halkının zorlu yaşam koşullarını içselleştirmesi ve "savaş ağaları" "war lords" denilen bölgesel kabile reislerinin yarı otonom statüleri, Afganistan'ın yabancı ordulara karşı uzun süreli asimetrik savaş yapma becerisine katkı yapmaktadır. Afgan isyancıları, yaşanan üç Afgan-İngiliz savaşında (1838-42; 1878-80; 1919) İngiliz işgaline karşı ölümcül bir direniş göstermiştir. Yine Sovyet işgaline karşı da benzer direniş gösterilmiştir. Taliban isyancılarının ABD işgaline karşı aynı şiddeti içeren bir direnişini görmekteyiz. Afgan savaşlarının bir başka tipik özelliği de yabancı ordular ülkeyi terk ettikten sonra, onlarla işbirliği yapan hükümdarın ve etrafındaki kişilerin katledilmesidir. Sovyetler Birliği'nin işgalinin bitiminin ardından, o zaman ki Moskova yanlısı lideri olan Necibullah infaz edilmiştir.²

Sovyetler Birliği'nin 1979 yılının son günlerinde Afganistan hükümetinin yardım talebi bahanesiyle başlattığı işgal, hem Sovyetler Birliği'nin yıkılmasına katalizör etki yapmış hem de komünist ideolojinin küresel etkileşim gücünü ortan kaldırmıştır. Ancak diğer önemli bir sonucu ise Suudi Arabistan'ın mali desteği, ABD'nin silahları ve Pakistan'ın eğitim ve

1 Nasreen Akhtar, "Pakistan, Afghanistan, and the Taliban", *International Journal on World Peace* 14(4), 2008, s. 49.

2 Ahmed Rashid, *Taliban: The Story of the Afghan Warlords*, Pan Books, London 2001, s. 117-124.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

yer teminiyle Sovyet işgaline karşı yetiştirilen “Mücahitler”in; radikal İslami anlayışın doğmasına, siyasallaşmasına, diğer İslam ülkelerini etkilemesine ve günümüzdeki Taliban denilen radikal unsurların yeşermesine neden olmasıdır.

Bugünkü Afganistan'ın kaderi 1978 senesinde yaşanan iç savaşla başlamıştır. 1979 yılının Aralık ayında Sovyet birliklerinin, o zaman ki Afgan liderinin Sovyetler Birliği'nden yardım istemesiyle başlayan ülkeye gelmesi, bu iç çatışmayı 1980'de dramatik bir şekilde hızlandırmıştır. Ardından 1989-1992 arasında ülkede Sovyet yanlısı hükümet ile ağırlıklı olarak İslamcı muhalefet arasında çatışmalar yaşanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin 1989 yılında Afganistan'dan çekilmesinden sonra, istikrarlı bir hükümet kurulamamıştır. İslamcı ve bölgesel hiziplerin çeşitli koalisyonları aralarında 1993-1996 yılları arasında çatışma, kargaşa ve iç savaş yaşanmıştır. ABD, mevzubahis istikrasızlığı kendi ülkesinin güvenliği açısından sakıncalı görmüş ve tekrar Pakistan'ı görevlendirmiştir. Pakistan, Mücahitlerin yetiştirilmesi deneyiminden de yararlanarak, çoğunluğunu Afganistan'ın %40'ını oluşturan Paştun grubundan oluşturulan ve Taliban adıyla lanse edilen yeni bir radikal dinsel militan yetiştirmeye başlamıştır.

Kısa sürede önemli sayıda güce ulaşan Taliban, Pakistan'ın açık ve ABD'nin örtülü desteğiyle 1996 yılında, Afganistan'daki diğer etnik veya mezheplerden oluşan güçleri yenerek merkezi otoriteyi tesis etmiş ve şeriata dayalı radikal bir yönetim kurmuştur. Otuz yıllık iç savaş ve kargaşa, Afgan halkını aşırı bezginliğe sevk etmiş, onlar için güvenliklerini sağlayacak güçlü bir hükümetin varlığı çok önemli hale gelmiştir. Güvenlik kaygısı nedeniyle istikralı ve güçlü bir hükümetin varlığı, hükümetlerin meşruluğuna tercih edilir olmaktadır. Taliban yönetiminin halk nezdindeki meşruluğu, baskıcı ve radikal olsa da otuz yıldır ülkede yaşanan kargaşa

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ve istikrasızlığı sona erdirmiştir.³ Ancak dinsel radikalizmin merkezi konumuna yerleşen Taliban hükümeti, radikal uygulamalarıyla dünyada şaşkınlık ve korku yaratmıştır. ABD'nin istikrar uğruna, kendi yarattığı militan grubunun kontrol ettiği Afganistan'ın dünyaya terör yetiştiren bir olguya dönüşmesini ve özellikle ABD'yi hedef yapan stratejileri karşısında yeni bir politika izlenmesi gerektiği görülmüştür. İşte tam bu esnada 11 Eylül saldırısı yaşanmıştır.

New York'ta bulunan ikiz kulelere 11 Eylül 201 günü El Kaide terör örgütüne bağlı militanların asimetrik yöntemlerle saldırması, ABD ve dünya açısından farklı sonuçlar doğurmuştur. Tek kutuplu dünya düzenin sağlayıcısı durumundaki en büyük devletin bu şekilde bir terör saldırısına uğraması; uluslararası alanda imajını zedelemiş, kendi halkının hükümetine olan güvenini sarsmış, Sovyetler Birliği'nin ve komünizmin yayılmasını önlemek, amacıyla Soğuk Savaş döneminde İslami öğelerle yapılan stratejik işbirliği yara almış ve Batı Dünyası'nda "Islamic phobia/ İslamofobi" şeklinde Müslüman" karşıtlığı" algısını ortaya çıkarmıştır. ABD, bu terör saldırısını, küresel bir anti-terör savaşına dönüştürürken, "ya bizdensin ya da onlarla" diyerek tehditkâr yöntemlerle ülkelerin kendi yanında yer almasını sağlamaya çalışmıştır.

Terör saldırısını düzenleyen El Kaide lideri, Usame Bin Ladin'in Taliban yönetimindeki Afganistan'da saklanması, Afganistan'daki terör eğitim kamplarından yetişen elemanların ABD'nin özellikle Afrika'daki kuvvet ve elçiliklerine saldırması ve Taliban'ın 1996 yılında Afganistan'da kontrolü sağladıktan sonra, aşırı radikalizme yönelen baskıcı ve insan haklarını göz ardı eden yönetim biçimi, kendisini ABD'nin ve Batı Dünyası'nın hedefi yapmıştır. Taliban yönetimi ile ABD arasında Pakistan aracılığıyla yapılan görüşmelerde, Taliban'ın Usame Bin Ladin'in Afganistan'da yargılanmasıyla diğer bazı isteklerini kabul etmeyen ABD, Ekim 2001'de

3 Bruce Riedel vd., "Eighteen Months and Beyond: Implications of U.S. Policy in Afghanistan", *Middle East Policy*, 17(1), 2010, s. 8.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

başlattığı harekâtı, Taliban'a muhalif "Kuzey İttifakı" kuvvetlerini kara gücü şeklinde kullanarak, hava ve füze güçleriyle icra etmiş ve harekâtı yaklaşık bir ay sonra başarıyla tamamlamıştır. Taliban ve kalan güçleri ise Kandahar bölgesinin dağlık bölgelerinde ve Pakistan kuzeyindeki alanlarda yeniden güç kazanmak için saklanmaya başlamıştır.

Taliban, çok kısa sürede iktidardan uzaklaştırılsa da uzun süre sessiz kalmamıştır. Sessiz dönemin ardından Afgan güvenlik güçleri, NATO/ Uluslararası Koalisyon Güçleri'ne şiddetli saldırılar gerçekleştirmiştir. Taliban isyanı, "dini bir ideolojiden esinlenmiş, Afgan milliyetçiliğiyle iç içe geçmiş ve esas olarak din adamlarından oluşan geniş ve yoğun bir 'organik aydınlar' ağıyla bağlantılı" olarak tasvir edilebilir.⁴ Bu özelliklerinden dolayı Taliban, ülke yönetiminden uzaklaştırılmasına karşın, halkın bir kısmının desteğini alarak isyan çıkarmıştır.

2011 yılının Aralık ayında imzalanan Bonn Anlaşması'yla Afganistan'ın Taliban sonrası yönetim biçiminin nasıl olacağı belirlenmiştir. Bonn Anlaşması'nın ana hedefi, ülkedeki parçalanmanın sona erdirilmesi ve ülke birliğinin sağlanmasıdır. Aslında Taliban'la yapılan görüşmeler, bu anlaşmaya dayandırılmaktadır. ABD, Hamid Karzai'nin Cumhurbaşkanlığı sürecinden itibaren Taliban'la barış görüşmelerini sürdürmek istemiş; ancak yönetimi elinde bulunduran Karzai'nin, yetkilerini paylaşmaması ve Taliban'ın tüm yabancı kuvvetlerin çekilmesi talebindeki ısrarı nedenleriyle barış çabaları başarıya ulaşmamıştır.

Bonn Anlaşması, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararı doğrultusunda güvenlik sağlamak amacıyla yabancı kuvvetlerin ülkede konuşlanmasına imkân tanımaktadır. Bu kapsamda ABD, İngiltere'yle birlikte Uluslararası Koalisyon oluşturarak, ülkede güvenliği sağlamaya başlamıştır. 2003 yılında Kabil bölgesinin harekât sorumluluğu NATO'ya

4 Francisco Gutierrez and Sanin-Antonio Giustozzi, "Networks and Armies: Structuring Rebellion in Colombia and Afghanistan", *Studies in Conflict & Terrorism*, 33, 2010, s. 845.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

devredilmiş ve NATO, tarihinde ilk defa “*out of area*”; yani “alan dışı” harekât icra etmeye başlamıştır. 2006 yılında ise NATO’nun harekât sorumluluğu tüm ülkeyi kapsamıştır. NATO’nun rolü, üç önemli açıdan çığır açmıştır. Birincisi, NATO’nun Avrupa-Atlantik bölgesi dışında sürdürülen ilk büyük ölçekli misyon olmasıdır. İkincisi, NATO ilk kez “kinetik” operasyonlara ya da bir diğer ifadeyle karşı-isyan ve kara muharebesine dahil olmasıdır. Üçüncüsü, Afgan Harekâtı, ittifakın güvenilirliğinin testi olarak görülmeye başlanmıştır.⁵

ABD’nin NATO’yu Afganistan’da sorumluluk almaya zorlamasının nedeni Irak’a 2003 yılında yapacağı harekât için gücünü oraya kanalize etmek ve az kuvvetle Afganistan’la meşgul olmaktır. Afganistan Harekâtı’nın çok az maliyetle bitirilmesi, ABD’nin daha az kuvvetle ülkede istikrar sağlayabileceği, fikrine kapılmasına neden olmuştur.

Harekâtın beklenenden uzun sürmesi, Taliban saldırıları sonucunda başta ABD ve İngiltere olmak üzere, Koalisyon Güçleri’nin zayıf olması, ABD ve NATO’nun Afganistan’a yönelik operasyon stratejisinde değişikliğe gitmesine neden olmuştur. ABD Eski Başkanı Barack Obama’nın seçin kampanyasında dile getirdiği üzere Washington yönetimi, Amerikan askerlerinin ülkeye dönüşünün güvenli biçimde sağlanması kapsamında Irak ve Afganistan’daki askerlerini çekmek istemiştir.⁶ Irak’ta bu sağlanmasına rağmen Afganistan’da yeniden direnişe başlayan ve NATO ve Koalisyon Güçleri’ne saldırılarını artıran Taliban kuvvetlerine karşı ilave güç kullanımı gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 2009 yılında ABD askerlerinin sayısı 100 bine çıkarken; NATO askerlerinin sayısı da 150 bine yaklaşmıştır. NATO ve ABD’nin harekâtı Taliban üzerinde yoğunlaşırken, bu süreçte Afganistan güvenlik güçlerinin; yani asker ve polisin ülkenin güvenliğini kendi kendine sağlayabilecek niteliksel ve niceliksel kapasiteye

5 Mark Webber, “NATO: The United States, Transformation and the War in Afghanistan”, *BJPIR*, 11, 2009, s. 55.

6 Mehmet Seyfettin Erol-Oktay Bingöl, “Afganistan’da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası Öngörüler”, *Gazi Akademik Bakış*, 5(10), 2012, s. 184.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

ulaştırılması için bir strateji geliştirilmiştir. Bu strateji dahilinde 2014 yılının sonunda Afganistan güvenlik güçlerinin ülkenin güvenliğini üstlenmesi planlanmıştır. 2014 senesinden sonra NATO askerlerinin eğitim desteği vermesi ve ABD'nin ise Afganistan'ın Taliban militanlarına karşı yürüteceği operasyonlara hava desteği sağlaması öngörülmüştür. 2015 yılının başından itibaren söz konusu strateji uygulamaya konulmuş ve Afgan güçleri ülkenin güvenliğini sağlama sorumluluğunu üstlenmiştir.

Bahse konu olan süreçte ise Taliban'la "reintegration ve reconciliation (yeniden bütünleştirme ve uzlaşma)" stratejisi kapsamında, barış görüşmeleri sürdürülmesi ve silahlı ayaklanmanın sona erdirilmesi hedeflenmiştir. 2015 senesinde Pakistan'ın arabuluculuğuyla Afganistan Hükümeti ile Taliban arasında barış görüşmeleri başlatılmıştır. Çeşitli kesintilere rağmen geçmiş ABD Başkanları arasında dünyanın politik ve askeri sorunlarına asgari düzeyde müdahil olunmasını savunan Trump sayesinde 29 Şubat 2020 tarihinde barış süreci bir anlaşmayla sonuçlanmıştır. Bu noktada Afganistan Harekâtı'nın NATO ve ABD açısından niçin başarısızlıkla sonuçlandığı incelenmelidir.⁷

YENİLGİNİN SEBEPLERİ

ABD'nin ve müttefik güçlerinin Afganistan harekâtının başarısız olmasını tek bir gerekçeye dayandırmak mümkün değildir. ABD'nin en uzun süreli savaşı sayılan Afganistan Harekâtı'ndaki yenilgiye ilişkin çeşitli sebepler vardır. Üç yıl (2003-2006) sadece Kabil bölgesinde, yaklaşık on yıl (2004-2015) boyunca tüm Afganistan'ın harekât sorumluluğunu üstlenen NATO'nun kuruluşundan beri ilk defa icra ettiği "alan dışı" harekâtı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Daha önceden yapılan analizlerde, olası bir Afganistan başarısızlığının; NATO'nun kredibilitesini yok edeceği,

7 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Sertif Demir, "The War in Afghanistan: Toward Which Direction? Vietnam, Soviet's Afghanistan Occupation, or Iraq", *Bilim Dergisi*, 20(1), 2010, s. 165-194; Sertif Demir-A. Bilgin Varlık, "Winning Peace: A Mere Dream or an Achievable Objective? Inferences From Turkish Peace Keeping Experience in Afghanistan", *Orta Asya ve Kafkaslar Araştırma Dergisi*, 2012, s. 93-124.

güvenirliliğini sarsacağı ve hatta NATO'nun ölümüne neden olacağı ifade edilmiştir. NATO'nun dağılması; yani ölüm süreci hariç diğer hipotezler gerçekleşmiştir.

Yenilginin sebeplerini bilimsel analiz için kategorize etmek daha anlamlı olacaktır. Bu kapsamda başarısızlık nedenlerini; Afganistan'ın tarihsel ve coğrafi koşullarından kaynaklı olanlar, Afganistan'ın etnik, toplumsal, siyasi ve ekonomik koşullarından kaynaklı olanlar, ABD ve NATO'nun politik ve askeri kararlarından/operasyonlarından kaynaklı olanlar ve son olarak da Taliban güçlerinden ve Afganistan'ın komşularından kaynaklı olanlar şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

• **Afganistan'ın tarihsel ve coğrafi koşullarından kaynaklı başarısızlık**

Afganistan, jeopolitik konum açısından denizlerle irtibatı olmayan ve dağlık araziden oluşan "landlocked"; yani "karayla çevrili" dışa kapalı bir özellik arz etmektedir. Bu izole doğal jeopolitiği, yüzyıllar boyunca insanların yaşam biçiminin değişmeden özgün haliyle devam etmesine neden olmuştur. Afganistan'ın yerli halkının geçen yüzyıllar boyunca büyük ölçüde değişmeden kalması, kabile kültürünün temeli haline gelmiştir. Kabilecilik, Afganistan'ın sosyal ve politik dokusuyla örülmüştür. Afganistan'da, tarihsel olguların doğası gereği parçalanmış toplum yapısı, hayatta kalmasının ön şartı olduğundan, bu ülkede böl ve yönet stratejileri anlamsızdır.⁸ Ülke tarihsel koşullar gereği, zaten çok sayıda parçalanmış toplum yapısına sahiptir.

"Afganlar için en yüksek değer, özgürlükleri ve bağımsızlıklarıdır ve bu nedenle, bu ülkeye yönelik hiçbir askeri işgal girişimi herhangi bir başarıyı kutlamamıştır".⁹ Yani Afgan halkının yabancı güçlerin müdahalesine

8 Lawrence Ziring, "Unraveling the Afghanistan-Pakistan Riddle", *Asian Affairs*, 2009, s. 8.

9 Henry Kissinger, "A Strategy for Afghanistan", *Washington Post*, 26 Şubat 2009.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

karşı direnci atalarından yansıyan “kalıtsal” bir kültürel birikimden kaynaklanmaktadır.

Her ne kadar ABD ve NATO güçleri, Afganistan halkına yardım amacıyla gelmiş ve onları karanlık Taliban yönetiminden kurtarmışsa da Afgan halkının genetik olarak yabancı güçlere karşı olan soğukluğu, ABD ve NATO güçlerine karşı duruşlarına da yansımıştır.

Coğrafi olarak çok çetin arazi özeliği, isyancılara elverişli şartlar oluştururken; Afgan güvenlik güçleri ile NATO ve ABD askerlerine karşı bir dezavantaj yaratmıştır. Yüksek dağlar, derin vadiler ve dik arazi özellikleri Taliban kuvvetlerine saldırı ve saklanma olanağı yaratmıştır. Ayrıca normalde de zor şartlarda yaşam sürdüren isyancıların çetin arazi şartlarında yaşaması, onlar için çok ağır koşullar oluşması anlamına gelmemektedir. Ancak bu şartlar, NATO/Müttefik kuvvetleri için de zor coğrafya anlamına gelmektedir. NATO ve ABD açısından başarısızlığın nedeni, ülkenin coğrafi koşullarının vur-kaç taktiği uygulayan isyancılar için elverişli ortam yaratması, hava ve silah gücü yönünden çok üstün kuvvete sahip olan müttefik kuvvetlerin coğrafi koşullara karşı yenik düşmesidir.

• **Afganistan'ın etnik, toplumsal, siyasi ve ekonomik koşullarından kaynaklı başarısızlık**

Afganistan, farklı etnik ve mezheplere bağlı kabilelerden oluşmaktadır. Kabilelerin başlarındaki liderlerin coğrafi koşulların etkisiyle de neredeyse yarı otonom statülerine sahiptirler. Ayrıca Afganistan, çeşitli etnik grupları bünyesinde barındırmaktadır. Paştun, Tacik, Özbek, Türkmen gibi çok sayıda etnik ve mezhep gruplarından meydana gelmektedir. Bunların başında keyfi yönetim tarzını benimseyen ve ABD'nin bilerek veya zorunlu olarak destek verdiği, “savaş ağaları” şeklinde tanımlanan liderler bulunmaktadır.

ABD, Taliban yönetimini çok kolay devirmenin verdiği rahatlıkla, yeni yönetim biçimini oluştururken Afganistan'ın bu etnik ve mezhepsel

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

bölünmüşlüğüne çok dikkate almamıştır. Örneğin Savunma Bakanlığı görevine getirilen Dostum Fahim, Tacik kökenli bir savaş ağasıydı ve hakkında insan hakları ihlalleriyle ilgili suçlamalar vardı. Bu kişi, Taliban sonrası yönetsel atamalarının büyük çoğunluğunu, toplumun %25'ini oluşturan Tacik kökenlilerden yapmaktaydı. Ancak Paştunlar, Afgan halkının neredeyse %40-45'ine yakın bir kesimi oluşturmaktaydı. Bu anlamda Paştunların Taliban sonrası yönetimde yeteri kadar temsil edildiği söylenemez. Bu da diğer etnik kökenliler arasında huzursuzluğa neden olmuştur. Henüz yeni bir yönetim olan Taliban sonrası hükümet, uygulamalarıyla toplumun tüm kesimini kucaklamaktan uzak kalmıştır.

Üstelik ABD/NATO ve müttefik kuvvetleri de Afgan halkının desteğini almamıştır. Bunun sebepleri Afgan halkını ilkel ve gelişmemiş bir toplum olarak görmeleri ve bunu yayınlarında ve söylemlerinde açıkça ifade etmeleri, mikro etnik gruplar arasında negatif/pozitif ayrımcılık politikaları gütmeleri, özellikle ABD'de yetişmiş ancak Afgan kökeninden uzaklaşmış kişilere aşırı güven duyup yönetimde görevlendirmeleri, özetle Afganistan gerçeğini tam olarak algılayamamaları şeklinde sayılabilir.

Yazılı ve görsel basın ile bilimsel araştırmalarda, genellikle Afganistan için yıkım, ölüm, geri kalmışlık ve yoksulluk haberleri ön plan çıkarılmıştır. Bu da Afganistan halkının yaşam tarzını rahatsız edici bir durum olarak tanımlanabilir. Burada Afganistan'ın nasıl kurtarılması gerektiği değil; yaşanan çatışma ve çok farklı niteliğe sahip toplumsal özellikler ön plana çıkarılmıştır.

Bonn Anlaşması gereği ABD ve diğer zengin ülkelerin, Afganistan'ın yeniden inşasına katkı yapması planlanmıştı. Bu şekilde ülkenin yeniden inşası için gereksinim duyulan maddi kaynak, uluslararası yardımlardan karşılanacaktı. Ancak tüm yardımlara rağmen Afganistan, fakirlik yumağından kurtulamamıştır. Afganistan, dünyada yolsuzluk sıralamasında birinci sıradadır. Verilen yardımların bir kısmı yolsuzluk

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

kapsamında iç edilmiş, halka yansıtılmamış, işsizlik oranı %25 olup; ortalama ömür henüz 50 yaşı geçmemiştir.

Afyon üretimi, Afganistan'da çok yaygındır. Burada üretilen afyon, tüm dünyaya kaçak yollardan pazarlanmaktadır. Afganistan, dünyadaki illegal eroin pazarının %80'ini karşılamaktadır.¹⁰ ABD ve daha sonra NATO, afyon üretimini ortadan kaldırmak istemişse de başarılı olamamıştır. Savaş ağalarının himayesinde, Afyon üretimi önemli olmuş ve pazarlanması sürmüştür. Taliban da bu pastadan önemli bir pay almış ve isyan hareketinin bir kısım maddi kaynağını buradan karşılamıştır.

• **ABD ve NATO'nun Politik ve Askeri Kararlarından/ Operasyonlarından Kaynaklı Başarısızlık**

ABD'nin neredeyse bir ay gibi çok kısa sürede sadece kendi hava gücü, özel kuvvetler ve yerel Kuzey İttifakı aracılığıyla Taliban yönetimini devirmesi, başarılı bir harekât olarak görülmelidir. Bunda Afganistan halkındaki derin etnik bölünmeler, Taliban'ın radikal yönetim biçimi, Taliban'ın ülkenin kuzeyindeki bölgeyi kontrol edememesi ve buradaki Özbek Türkü kökenli General Raşid Dostum'un elindeki militan gücünü ABD'nin kara gücü olarak kullanmasına rıza göstermesi ve dinsel nitelikli bir yönetimin halkın isteklerini karşılayamaması etkin bir rol oynamıştır.

ABD ve müttefikleri, Taliban'ı en modern teknoloji açısından ezici bir üstünlüğe dayanan hızlı ve masrafsız bir savaşla devirmekten gurur duymuştur.¹¹ Ancak ABD'nin bu kolay başarısının, ülkenin üzerindeki kontrolü nasıl sağlayacağına dair yanlış karar almasına neden olduğu söylenebilir. ABD'nin az kuvvet ve düşük maliyetle Taliban hükümetini devirmesi, onu yine az kuvvetle tüm Afganistan'ı da kontrol edebileceği şeklinde bir değerlendirmeye yöneltmiştir. "Etki odaklı harekât" şeklinde

¹⁰ Almkhtar-Nordland, a.g.m.

¹¹ Stephen Biddle, "Afghanistan and the Future of Warfare: Implications for Army and Defense Policy", Report, US Army War College Strategic Studies Institute, 2002, s. 1-3.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

değerlendirilebilecek bu harekât türünün Afganistan'da başarı şansı azdır. Çünkü dağlık ve derin vadilerle kaplı bir ülkenin tüm güvenliğinin sağlanması, ancak yeterli sayıda kuvvetle mümkündür. Gerçek ise ABD ve müttefiklerinin fethedilen topraklar üzerinde kontrolü sürdürme konusunda sınırlı imkâna sahip olduğudur. Irak harekâtı nedeniyle ABD, önceliğini bu ülkeye kaydırmış ve Afganistan'ın harekât sorumluluğunu NATO'ya devretmiştir. Tarihsel gerçeklerden bihaber olarak, az sayıdaki kuvvetlerle, Afganistan'ı tamamen kontrol edeceği gerçeği, Taliban'ın her yıl artan saldırıları nedeniyle bir hayal olmaktan öteye geçememiştir. ABD ve müttefik kuvvetleri çok büyük bir "stratejik hata" yapmıştır.

ABD, az sayıdaki kuvvetlerle başarı sağlamanın mümkün olmadığını anladıktan sonra, 2009-2010 yıllarında kuvvet sayısını artırmış ama Taliban güçleri de bu süreçte yeniden isyancıları bünyesine katarak güçlenmiş, ABD/NATO kuvvetlerinin halk üzerindeki olumsuz algısını istismar etmiş ve yeniden taban kazanarak Afganistan'ı kan gölüne çevirmiştir.

ABD'de neo-muhafazakâr diye adlandırılan Cumhuriyetçi Parti'nin en muhafazakâr kesimi, George W. Bush (200-2008) döneminde iktidar politikalarında en belirgin aktör olmuştur. Bunların dayatmalarıyla Afganistan'da Batı tarzı bir ulus-devlet inşa süreci başlamıştır. Bu ekip, serbest piyasa ekonomisi temelinde, insanların özgür iradeleriyle oy verdiği serbest seçimler ve kuvvetler ayırımına dayanan bir anayasa temelinde yeni bir devlet kurmak istemiştir. Söz konusu politika, Kosova'da başarılı olmuştur. Fakat Afganistan'ın tarihsel koşulları oldukça farklıydı ve halk yüzyıllardır aynı yaşam biçimini sürdürmekteydi. 2008 yılından itibaren bu politikadan dönüş başlamış "ulus-inşa" süreci değil; "kuvvet-inşa" süreci başlatılmıştır. Bunun amacı Afganistan'ın kendi ulusal güçleriyle kendi güvenliğini sağlamak ve Amerikan askerlerini geri çekmektir.

NATO kuvvetlerinin başarısızlığının nedeni kuvvet tahsis eden ülkelerin, güçlerine Taliban'la doğrudan mücadele etme konusundaki sınırlamalar (caveats) getirmeleridir. Çok sayıda ülke NATO bünyesinde kuvvet

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

göndermesine karşın, doğrudan Taliban güçleriyle savaşan ülkeler; sadece ABD, İngiltere, Avusturalya, Hollanda ve Kanada olmuştur. İngiltere ve ABD hariç diğer ülkeler, 2011 senesinden sonra Afganistan'daki kuvvetlerinde azaltmaya gitmişlerdir. Başlangıçta az sayıda kuvvet artırılmasına karşın, ülkelerin savaşa girme yönündeki isteksizlikleri, harekâtın başarı şansını asgari seviyeye indirmiştir. NATO ülkeleri arasındaki Afganistan'ın geleceğine ilişkin politik tutum farklılıkları, dolaylı olarak harekâtın başarı şansını azaltmıştır.

Anglo-Sakson kökenli devletler, ABD, İngiltere, Kanada ve Avusturalya, ayrı bir Afganistan politikası oluştururken; diğer NATO devletlerini bu politikaya dahil etmekten sakınmışlardır. Bu da doğası gereği tutarlı bir Afganistan "karşı-ayaklanma" (counter insurgency) stratejisinin oluşturulmasındaki diğer bir zorluk olmuştur. NATO ülkesi olmayan Avustralya, ABD nezdinde Fransa ve Almanya gibi güçlü Avrupa devletlerinden daha güvenilir görülmüştür.

Başarısızlığın diğer bir nedeni ise özellikle ABD Hava Kuvvetleri'nin orantısız ve dikkatsiz kullanımınıdır. Kesinliği saptanamamış ya da Taliban olduğu sanılan hedeflerin vurulduktan sonra, gerçekte bunların masum sivillerin olduğunun ortaya çıkması veya ABD savaş uçakların Taliban hedeflerini vururken aşırı güç kullanımı veya bu hedeflerin yan etkilerinden (collateral damage) dolayı masum sivillerin zarar görmesi, Taliban'ın güçlü olduğu Paştun bölgelerinde halkın ABD/NATO askerlerine karşı olan sempatisini ortadan kaldırmıştır. Bundan dolayı müttefik kuvvetleri mevzubahis bölgelerde halkın desteğini kaybetmiştir.

Uzun süren işgal süresinde Afganistan hükümetlerinin yolsuzluk haberleriyle ilintilendirilmesi, ABD ve diğer donör ülkelerin ülke ekonomisini düzeltmemesi ve yoksulluğun ülkenin kaderi olduğu olgusunu tersine çevirememesi gibi başarısızlıklar, isyancılara karşı savaşta halkın desteğini daha da azaltmıştır. Dolayısıyla Amerikalıların bir iç isyana

ilişkin olarak kavramsallaştırdığı “halkın kalp ve beyinlerinin kazanılması” (*winning hearts and minds of people*) olgusu sağlanamamıştır. Çünkü öncelik, halkın ve ülkenin ekonomik olarak düzeltilmesi değil; Taliban ayaklanmasının bastırılması olmuştur.¹² Bu da sağlanamayınca, harekâtın başarısız olması kaçınılmaz olmuştur.

Sonuç olarak ABD ve müttefikleri, Taliban’ın öngördüğü ve istediği uzun süreli ve yorucu bir “yıpratma savaşıyla karşı karşıya kalmıştır.”¹³

• **Taliban güçlerinden ve Afganistan’ın komşularından kaynaklı başarısızlık**

Katı bir ideolojik düşünceyle yoğrulmuş militanların oluşturduğu Taliban güçleri; coğrafi koşullar, Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku’nun ortadan kalması, siyasal İslam’ın yeni bir ideoloji olarak 1990’larda yaygınlaşması ve en son olarak Pakistan’ın Afganistan’ı yönlendirme aracı olarak kullanma isteğiyle birlikte ortaya çıkmış bir harekettir. Böyle katı bir ideolojiyle yorulmuş bir isyancı grubu, silahlı güç kullanarak tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir. Yeni militan yetiştirip Taliban güçlerine katılacak ortamın engellenmesi gerekirdi. Ancak ne Afganistan merkezi hükümeti ne de ABD/NATO güçleri bunu sağlayabilmiş değildi.

Pakistan ile Afganistan, tarihten gelen gergin bir komşuluk ilişkisine sahiptir ve Pakistan, kendisine yakın dini unsurlar vasıtasıyla Afganistan’ı kontrol etmek istemektedir. Taliban da böyle bir düşüncenin sonunda vücut bulmuştur. Taliban’ın sona erdirilmesi için Pakistan’ın kuzeyindeki Federatif Yönetimli Kabileler Bölgesi (*Federally Administrated Tribal Area*) Pakistan tarafından kontrol edilmesi gerekirken, Pakistan bunu yapmaktan sakınmıştır. Taliban bu bölgeyi eğitim, barınma ve saldırı öncesi hazırlık

12 Richard de Villafranca, “Reconsidering Afghanistan: ‘Time for an Azimuth Check’” *Parameters*, 38(4), Winter 2008-2009, s. 77-94

13 Adam Roberts, “Doctrine and Reality in Afghanistan”, *Survival*, 51(1), 2009, s. 47.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

bölgesi olarak kullanmıştır. Sürekli olarak militan yetiştirilen bir bölgenin kontrol edilememesi, harekâtın başarısızlığının bir diğer sebebidir.

Pakistan-Afganistan sınırı dağlık özelliği nedeniyle tam olarak kontrol edilememiştir. Buna karşın etkin yüksek teknolojik olanaklarla desteklenen bir sınır güvenliği de sağlanamamıştır. Taliban güçleri bu zafiyetten faydalanarak aralıksız saldırılarını yapmış ve sonra da güvenli bir şekilde Pakistan'ın kuzeyindeki alana çekilmiştir. Bu zafiyet de harekâtın başarısız olmasında dolaylı bir etki yapmıştır.

Afganistan'daki iç savaşın Müslüman-Hristiyan savaşı algısı yaratılmasından sakınılmış, bu yüzden Uluslararası Koalisyon Güçleri'ne Müslüman ülkeleri dahil edilerek Taliban'ın böyle bir istismarla halkı etkilemesi önlenmek istenmiştir. Ancak Taliban güçleri yine de bu duyarlılıktan faydalanmışlardır.

İşgalin ilk yıllarından itibaren ABD'nin Taliban'ı da ülke yönetimine dahil etme çabası, hem Kabil yönetimini endişeye sevk etmiş hem de Taliban güçleriyle mücadele eden müttefik askerlerin savaşıma azmini kırmıştır. Tüm bunların ötesinde, Afgan güvenlik güçlerinin yetersizliği, ülkedeki demokrasi eksikliği ve ABD'nin güce dayalı müdahaleci anlayışı, başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Taliban, uzun ve yıpratıcı savaş sonucunda ABD ve müttefik kuvvetlerinin savaşıma azim ve kararlılığını ortadan kaldırmayı hedeflemiş ve nihayetinde bunu başarmıştır. Taliban güçlerinin hedefi NATO/Müttefik güçlerini fiziki anlamda askeri yenilgiye uğratmak olmamıştır. Uzun süreli ve yıpratıcı bir savaş sonucunda azim ve kararlılığını yıkmak olmuştur. Bu kapsamda özellikle de ABD askerlerine zayıt verilmeye ve tesislerde hedef oluşturmaya yönelik saldırılar, ABD yönetim ve komutanlarının savaşıma irade ve kararlılığını törpülemeye yönelik olmuştur. Buna bakıldığında, ABD bütçesinden 2020 senesinin sonuna kadar Afganistan'daki harekât

için aktarılan kaynak yaklaşık 1 trilyon dolardır.¹⁴ Ancak başka yazarlara göre ABD'nin toplam harcaması, 2 trilyon dolardır. Ölen ABD askerlerinin sayısı ise 2400 olmuştur.¹⁵ Obama yönetimi, uzun süreli bir savaşın ABD çıkarlarına uygun olmayacağına karar vermiş ve Taliban'la pazarlıklar yapmaya başlamıştır. Aynı zamanda bu dönemde Washington yönetimi, söz konusu ülkedeki asker sayısını önemli oranda azaltmıştır. Taliban'la "barış çubuğunu tüttüren" ise Trump olmuştur. Gerçek şu ki Taliban, ABD ve NATO kuvvetlerinin savaşa azim ve kararlılığını ortadan kaldırmayı hedeflemiş ve en sonunda bunu başarmıştır. Bu noktada Taliban'la yapılan barış anlaşması ve bunun Afganistan'daki politik süreçlere ve Afganistan'ın komşuları ile küresel güçlere etkisi incelenmelidir.

BARIŞ SÜRECİ

Afganistan'ın kısa sürede ve kolay bir şekilde işgal edilmesi nedeniyle ABD, başlangıçta Taliban'ı Afganistan'ın geleceğinde bir aktör olarak görmemiştir. Bu yüzden 2001 yılındaki Uluslararası Bonn Toplantısı'na davet etmemiştir. Hatta savaşın başlangıcında, Afganistan lideri Karzai, Kandahar şehrinin savaştan teslimi karşılığında, Taliban Lider Molla Ömer'e af verilmesi yönünde Amerikalılara teklif götürmüştü ama bu teklif kabul edilmemiştir. Aslında ABD'nin Taliban'ı dışlayıcı politikasının, Taliban'ın ayaklanmasının bir sebebi olduğunu söylemek mümkündür. Afganistan Cumhurbaşkanı Karzai, 2010 yılına kadar ABD'ye Taliban'la barış görüşmesi yapılması konusunda baskı yapmış ve çeşitli uluslararası toplantılarda bu isteğini dile getirmiştir. Ancak 2000-2008 döneminde oğul Bush yönetiminde ABD, Taliban'la barış görüşmeleri yapılmasına karşı çıkmıştır. Kendisi bir Paştun olan Karzai, Afganistan'daki barış ve istikrarın ancak Taliban ayaklanmasının bitirilmesiyle sağlanacağına inanıyordu. Ayrıca kendisi, iktidar döneminde aflar çıkartarak, Taliban kuvvetlerinin

¹⁴ Kimberly Amadeo, "Afghanistan War Cost", *Timeline, and Economic Impact*, 20 Şubat 2021.

¹⁵ Almurkhtar-Nordland, *a.g.m.*

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

teslim olmasını sağlamak istemiştir. Bu şekilde af dileyenlere bakan ve Valilik gibi makamlar vermiştir. Böylece Taliban'la temas imkânı sağlanarak uzlaşma imkanı aranmıştır.¹⁶ Hatta Taliban, 10 Eylül 2007 tarihinde ulusal çıkarlar uğruna Afgan Hükümeti'yle görüşmelerde bulunmayı kabul ettiğinde, bu barış görüşmelerinde çok büyük bir gelişme sayıldı. Ancak Taliban, tüm uluslararası güçlerin çekilmesini ve şeriat rejimini şart koştuğundan görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁷ Daha sonra 2010 yılının Haziran ayında Kabil'de tüm Afganistan'daki kabile ve grupların temsilcilerinden oluşan bir Ulusal Barış Danışma Toplantısı (Loya Jirga) düzenleyen Karzai, barış görüşmelerinin sürdürülmesi için yetki almış; fakat Taliban liderleri bu toplantıya katılmadığı için umulan başarıyı sağlayamamıştır. Lakin toplantıda Yüksek Barış Konseyi'nin kurulması ve bunun Taliban'la görüşmelerde bulunulmasına dair kararlar alınmıştır.

Obama'nın ABD Başkanı seçilmesinden sonra, iktidarın ilk yılında o da Taliban'la görüşmeler yapılmasına karşı çıkmıştır. Ancak Taliban'ın gittikçe güçlenmesi ve 2008 yılında ABD birliklerinin yanlışlıkla sivilleri öldürmesinin ardından Afganistan'da şiddet artmıştır. Bu yüzden de Obama, Taliban'la barış görüşmelerine onay vermiştir. Ayrıca Obama, seçilmeden önce Irak ve Afganistan'daki kuvvetlerini çekeceğine dair söz vermiş; fakat savaş realitesi onu Afganistan'a iki yıl için nerdeyse ilave 47 bin kişilik kuvvet göndermeye mecbur etmiştir.

2010 yılında ABD ile Taliban arasında başlayan görüşmelerden sonuç alınamamasına rağmen ABD'nin teşvikiyle Katar'ın Afgan Hükümeti ve Taliban arsında arabulucu olması sonucunda barış görüşmelerinde gelişmeler kaydedilmeye başlanmıştır. Nitekim ABD, 2013 yılında Taliban'ın Katar'da büro açmasına onay vermiştir. Zira en azından resmi bir temas noktasının varlığı önemli görülmüştür. Karzai, bunun Taliban'a uluslararası meşruiyet sağlayacağına ve Taliban'a bir sürgün hükümeti statüsü

¹⁶ Amina Khan, "Prospects of Peace in Afghanistan", *Strategic Studies*, 36(1), 2016, s. 20-21.

¹⁷ Khan, *a.g.m.*, s. 21.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

yaratacağına ilişkin endişelerinden dolayı ABD'yle olan görüşmelerini kesmiştir. Ancak ABD, Taliban'ı savaşıarak yenebilme inancını yitirdiğinden, barış görüşmeleri için büronun açılmasına onay vermiştir.

Bu süreçte 1 Mayıs 2011 günü El Kaide lideri Usame bin Ladin ABD tarafından Pakistan'daki gizli konağında öldürülmüştür. Bu gelişme ABD için 11 Eylül saldırısının intikamı anlamına geliyordu. Ancak bu başarı, Taliban'la barış görüşmelerini etkilemedi. ABD, Taliban'la yaptığı görüşmelerde alınan kararlar gereği, 2011 senesinin sonuna kadar, 10.000 ve 2012 yazına kadar da 23.000 askerini çekmiştir.

Taliban silahlı saldırılarını sürdürürken, aynı zamanda küresel ve bölgesel aktörleri ziyaret ederek veya kabul ederek uluslararası alanda meşruiyetini artırmaya çalışıyordu. Bu amaçla ABD'yle görüşmeler sürdürülürken, Almanya, Japonya, Katar, Dubai, Suudi Arabistan, BAE, Katar, Çin, İran, Pakistan ve Norveç'e ziyaretlerde bulunmuştur. Bu ziyaretlerde hem davasına destek ararken¹⁸ hem de uluslararası alanda tanınırlığını artırmak istemiştir. Bu arada Taliban gibi radikal İslam devleti kurma peşinde olan Irak Şam İslam Devleti/Devletü'l Irak ve's Şam (DEAŞ), Ocak 2015'te, etki alanını Afganistan ve Pakistan'ı da kapsayan Horasan'a genişletme kararını açıklamıştır.

Bahse konu olan karar, Taliban liderlerini kaygılandırmıştır. Her ikisi de İslami radikal devlet kurma amaçlarına karşın İslam'ın farklı radikal görüşlerine sahiptirler.¹⁹ Taliban, Batı'nın yaşam felsefesine ve modern İslam anlayışına karşı, 1866 yılında Hindistan'da doğmuş ve saf İslam'a dönmeyi amaçlayan Diobendi²⁰ hareketi radikal İslami anlayışı benimserken; DEAŞ Suudi Arabistan kökenli, Vahabi/Selefi radikal İslam anlayışını benimsemektedir. DEAŞ küresel bir İslami devleti hedeflerken;

18 Khan, *a.g.m.*, s. 29-30.

19 Khan, *a.g.m.*, s. 31.

20 Diobendi dini anlayışı için bkz. "Diobendi Nedir?", *Timetürk*, <https://www.timeturk.com/diobendi-nedir/haber-775614>, (Erişim: 11.04.2021).

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

Taliban ise daha bölgesel bir hâkimiyet peşindedir.²¹ Taliban, yıllar süren ayaklanmasının yarattığı sıkıntıların yanı sıra DEAŞ'ın kendi bölgesinde hâkimiyet kurmasından ve Afganistan'a girmesinden endişelenerek²² Kabil yönetimiyle barış masasına oturmanın kendi yararına olabileceğine inanmıştır.

Afganistan Cumhurbaşkanı Eşref Gani, Taliban'ı da Afgan yönetimine dahil ederek ülkede barış ve istikrarı sağlamayı hedefleyen bir isimdir. Ayrıca Pakistan'ın Taliban üzerindeki gücünü bildiğinden, Pakistan'ın desteği olmadan bir barış sürecinin istikrarlı olamayacağını düşünenlerden birisidir.

NATO ve ABD askerlerinin Afganistan'daki güvenlik ve istikrar sağlama görevinin Afgan Ulusal Güçleri'ne 2015 yılının başından itibaren devredilmesiyle, barış süreci için uygun ortam yaratılmıştır. Bu kapsamda İslamabad'ın girişimiyle, Pakistan'ın Murree kentinde 7-8 Temmuz 2015 tarihlerinde ilk defa Taliban ve Afgan hükümeti temsilcileri arasında resmi toplantı yapılmıştır. ABD ve Çin'in gözlemci olarak bulunduğu söz konusu toplantıda, Taliban'ın hangi düzeyde yönetimde temsil edileceğine dair uzlaşma sağlanmamasına rağmen gelecekte tesis edilebilecek bir barış için umut ışığı olmuştur. Ancak Molla Ömer'in iki yıl önce meydana gelen ve gizli tutulan ölümünün duyurulması nedeniyle mevzubahis görüşmeler durmuştur.²³ Yerine geçen yeni liderin barış görüşmelerine karşı negatif yaklaşımı da bu görüşmelerin durmasının diğer bir nedeni olmuştur.

Gani, Taliban'a göre daha az radikal görüşlere sahip Gulbuddin Hikmatyar'la 2016 yılında bir barış anlaşması imzalayarak Hikmetyar grubunun direnişini bitirmiştir. Ancak Hikmetyar'a sağlanan ömür boyu af ve yargılanmama hakkı, kendisine yönelik insan hakları ihlalleri suçlaması

21 Khan, *a.g.m.*, s. 31.

22 Aynı yer.

23 Anna Larson-Alexander Ramsbotham, der., "Processing Peace in Afghanistan", Report, *Accord*, 27, 2018, s. 4-8.

nedeniyle ağır eleştirilere maruz kalmıştır.²⁴

Taliban liderlerinden Molla Aktar Mansur'un Pakistan'ın Belucistan bölgesinde bir ABD insansız hava aracı saldırısında 21 Mayıs 2016 tarihinde öldürülmesinden sonra, barış görüşmeleri kesilmiş ve Taliban saldırılarını artırmıştır. Trump'ın ABD Başkanı olmasından sonra Beyaz Saray, Pakistan'ı Taliban'a destek vermekle suçlamaya başlamıştır. Cumhurbaşkanı Gani ile Taliban arasında 2018 yılında barış görüşmelerinin yapılması konusunda görüşmeler devam ederken; Taliban ile ABD gizli görüşmeler yapmaktaydı. Taliban, doğrudan Kabil yönetimiyle değil; ABD'yle görüşme yapmak istemiştir. Çünkü Taliban, Kabil'i ABD'nin kuklası olarak görmektedir.

Bu süreçte Taliban, Çin ve İran'la görüşmeler yapmış ve Pakistan'ın önerisiyle Çin'in barış görüşmelerine arabulucu olarak katılmasını istemiştir. Yine bu süreçte Rusya, ABD'nin barış sürecinin sonlanmasından itibaren bölgedeki etkinliğinin azalacağını düşünerek, kendisi de barış görüşmelerinde aracı olmak istemiş ve iki defa Taliban ve Afgan Hükümeti temsilcileriyle Moskova'da görüşmeler yapmasını sağlamıştır. Sonuç alınmamasına rağmen Rusya'nın bu girişimi, proaktif bir siyaseti yansıtan "ön alma stratejisi" olarak görülebilir.

Trump'ın ABD'nin yurt dışında bulunan kuvvetlerini geri çekme isteği doğrultusunda Taliban'la yapılan gizli görüşmeler sonucunda 29 Şubat 2020 tarihinde ABD ile Taliban arasında Katar'ın Doha kentinde "Afganistan'a Barış Getirme Anlaşması (Agreement for Bringing Peace to Afghanistan)" başlıklı bir anlaşma imzalanmıştır.²⁵

Anlaşmanın hükümleri arasında, tüm Amerikan ve NATO birliklerinin

²⁴ Larson, a.g.m., s. 8.

²⁵ "Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan Which Is Not Recognized by the United States as A State and is Known as the Taliban and the United States of America", State, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.04. 2021).

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

Afganistan'dan çekilmesi, El Kaide'nin Taliban kontrolü altındaki bölgelerde faaliyet göstermesini önleme taahhüdü ve Taliban ile Afgan Hükümeti arasındaki görüşmeler yer almıştır. ABD, kuvvet seviyesini 2020 yılının Temmuz ayına kadar 13.000'den 8.600'e düşürmeyi kabul etmiş, ardından Taliban taahhütlerini yerine getirirse, 14 ay içinde tüm kuvvetlerini tamamen geri çekeceğini beyan etmiştir. Ayrıca ABD, 135 gün içinde beş askeri üssü kapatmayı kabul etmiş ve 27 Ağustos 2020 tarihine kadar Taliban'a uygulanan ekonomik yaptırımları sona erdirmeye niyetini ifade etmiştir. Ayrıca Kabil yönetiminin hapiste tuttuğu 5.000 Taliban militanını, Taliban'ın da hapiste tuttuğu 1.000 Afgan güvenlik gücü personelini serbest bırakacakları anlaşmada yer almıştır.

ABD, anlaşmada yer alan taahhütlerin tümünü yerine getirmiş ve Trump iktidardan gittiği gün, ABD'nin Afganistan'da 2.500 askeri kalmıştı. Ancak ABD Senatosu Silahlı Kuvvetler Komitesi, Trump'ın görev süresi bitmeden tüm askerleri çekmesi riskine karşı, bunun uygulanmaması yönünde bir karar alarak bahsi geçen riski ortadan kaldırmıştır.

Diğer yandan ABD, Taliban'la yapılan anlaşmanın Afgan Hükümeti tarafından yerine getirilmesine yasal bağlayıcılık getirmek amacıyla, 29 Şubat 2020 tarihinde; yani aynı gün "Afganistan İslam Cumhuriyeti ile ABD Arasında Afganistan'a Barış Getirmek İçin Ortak Bildiri" başlığıyla bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma, üç bölüm halinde Afganistan Hükümeti'nin Taliban ile ABD arasındaki anlaşmayı tanıdığını, Taliban'la yapılan barışın tesisi için ABD kuvvetlerinin geri çekilme planını kabul edeceğini, Kabil yönetiminin ülkesinde terör gruplarına müsaade etmeyeceğini, ABD'nin Afgan güvenlik güçlerine mali destek, eğitim desteği ve gerekirse askeri harekât açısından kuvvet desteği sağlayacağını belirtmektedir. Sonuç olarak bu anlaşma, Afganistan Hükümeti'nin ABD ile Taliban arasında yapılan anlaşmayı kabul ettiğini belirten yazılı bir onay olmuştur. Ancak Afgan Cumhurbaşkanı, hapiste olan Taliban militanlarının serbest bırakılmasına karşı çıkarsa da en sonunda hepsini serbest bırakmak

zorunda kalmıştır. Taliban da bunun karşılığında 1.000 Afgan güvenlik gücünü serbest bırakmıştır. Halihazırda Taliban, 2001 senesinden beri en güçlü dönemini yaşamaktadır. Elbette bunu da mutlak bir zafere dönüştürmek istemektedir.

ABD-TALİBAN ARASINDA İMZALANAN “AFGANİSTAN’A BARIŞ GETİRME” ANLAŞMASININ OLASI ETKİLERİNİN ANALİZİ

ANLAŞMANIN AFGANİSTAN’IN GELECEĞİNE İLİŞKİN ETKİSİ, OLASI ÖNGÖRÜLER

ABD ile Taliban arasındaki anlaşma, yirmi yıldır istikrarsız olan Afganistan’a barış ve istikrar getirmesi amacıyla yapılmıştır. ABD Eski Başkanı Donald Trump’ın başkanlık seçimlerinde oy alabilmek için Afganistan’daki askerlerini çekmeye yönelik vardığı anlaşma, aslında ABD ve NATO’nun Afganistan savaşını kaybettiğinin belgesidir. Bu belge, Taliban’ın tekrar Afganistan’ın geleceğinde söz sahibi olacağını göstermektedir.

Uluslararası hukuk açısından bakıldığında, söz konusu anlaşmanın Anlaşmalar Hukuku’nun Viyana Sözleşmesi’nin 2. Maddesi’nde öngörüldüğü gibi, “Devletlerarasında akdedildiğini” kabul etmek zor olacaktır.²⁶ Çünkü anlaşmanın bir tarafı uluslararası düzeyde tanınan hukuksal bir öge değildir. Ayrıca anlaşmanın başlığında Taliban tarafı, “*Amerika Birleşik Devletleri tarafından devlet olarak tanınmayan Taliban olarak bilinen Afganistan İslam Emirliği*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu tanımlama, metinde Taliban sözcüğünün geçtiği her yerde kullanılmıştır.

Diğer yandan ne ABD-Taliban Anlaşması ne de ABD- Afganistan Ortak Beyannamesi, uluslararası hukuk açısından zorunlu olarak

²⁶ “United States Signs Agreement with the Taliban, but Prospects for Its Full Implementation Remain Uncertain”, *American Journal of International Law*, 114(3), 2020, s. 529-538

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

bağlayıcı değildir.²⁷ Çünkü imzacı taraflardan ABD, diğerini tanımadığını belirtmektedir. Ayrıca ne anlaşma ne de ortak deklarasyon, ABD Senatosu'nda onaylanmamıştır. Bu açıdan yasal bağlayıcılığı da yoktur. Afganistan Parlamentosu'nda söz konusu ortak deklarasyon onaylanmamıştır. Üstelik ortak beyanname, taraf olan her iki devlet tarafından imzalanmış değildir. Metin, imzasız olarak basına duyurulmuştur. Üstelik ABD ile Taliban arasında imzalanan anlaşmanın basına duyurulmamış gizli ekleri de vardır.²⁸ Gizli anlaşmalar, artık uluslararası hukuk açısından da kabul edilmemektedir. Birinci Dünya Savaşı öncesi yapılan anlaşmaların gizli olması ve bunların savaşa yol açmasından dolayı savaşların önlenmesi sonrası yapılmaması yönünden uluslararası kurallar getirilmiştir. Ancak bütün bunlar şekil yönüyle uluslararası hukuk açısından bir eksikliği ortaya koymasına rağmen imzacı taraflar arasındaki anlaşmanın uygulanmasına yönelik iyi niyet beyanlarına bir helal getirmemektedir. Çünkü ABD ve Taliban arasındaki anlaşma, BMGK'ye sunulmuş ve oy birliğiyle kabul edilmiştir. Bu anlaşmanın Afganistan'a barış ve istikrar sağlayacağı inancı dile getirilmiştir.

Anlaşmanın Afganistan'a nasıl bir barış getireceği konusunda belirsizlikler mevcuttur. Birincisi, ABD ve Taliban'ın istediği geçici bir hükümetin kurulması yönündeki talebi mevcut hükümet kabul etmemektedir. Gani, 2025 yılına kadar görevini sürdürmek istemektedir. Gani, Taliban'ın iktidarı ele geçirmesinden sonra, eski yöneticilerin büyük çoğunluğunu katliamdan geçirdiğini bilmesinden dolayı aynı yazgıyı paylaşmak istememektedir. Öte yandan Gani, ABD-Taliban anlaşmasının hapisanedeki Taliban mensuplarının serbest bırakılmasına ilişkin maddesine itiraz etmiş, özellikle de ciddi insan hakları ihlalleri yapmış 400 kişinin serbest bırakılmasını onaylamamıştır. Ancak Yüksek Barış Kurulu'nun onama kararından sonra son kalan 400 kişiyi serbest

²⁷ "United States Signs...", a.g.m., 529-538

²⁸ Aynı yer.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

bırakmıştır. Bu da gösteriyor ki halen Taliban ile Kabil yönetimi arasında güven sorunu vardır.

Taliban, Biden'ın başkanlığı devralmasına kadar Koalisyon Güçleri hariç, Afgan Güvenlik Güçleri'ne saldırılarını devam ettirmiştir. Bu saldırıların sonucunda Taliban, nerdeyse ülkenin üçte birine yakın bir bölgeyi fiilen kontrol etmektedir. ABD'nin hava desteği olmadan Afgan Hükümet Güçleri ile Taliban arasındaki tüm çarpışmalarda Taliban güçleri galip gelmektedir. Eğer 1 Mayıs 2021 tarihinde kalan 2.500 Amerikan askeri çekilirse, Taliban kısa sürede güç kullanarak, Afganistan'ı tamamen kontrol edebilir.

Bu endişeler nedeniyle Gani, ABD'nin tüm kuvvetlerini geri çekmesini istememektedir. Biden yönetimi, 2021 yılının Nisan ayı içinde Afganistan Hükümeti ile Taliban arasında Türkiye'nin ev sahipliğinde bir toplantı yapılmasını planlamıştır. Ancak Taliban Sözcüsü, ilgili toplantıya katılmayacağını belirtmiştir. Toplantının icrası için görüşmeler sürmektedir. Biden yönetimi, kalan 2500 askerin süresini daha da geciktirecek bir anlaşma peşindedir. Aksi takdirde, ABD askerlerinin geri çekilmesinden sonra, Taliban güçlerinin kuvvet kullanarak tüm ülkenin yönetimini ele alacağı endişesi ABD'li makamlarca ifade edilmektedir.²⁹ Ancak Biden, 21 Nisan 2021 tarihindeki ulusa sesleniş konuşmasında 11 Eylül 2021 tarihine kadar tüm kuvvetlerini çekeceğini dünyaya duyurmuştur.³⁰ Ancak Taliban, daha önce 1 Mayıs 2021 olarak belirlenen geri çekme takvimine uyulmadığı için müzakerelere katılmamaktadır.

ABD ile Taliban arasında yapılan gizli anlaşmanın içeriği bilinmemektedir. Anlaşmanın imzalanmasından sonra yapılan saldırıda, bir ABD askerinin öldürülmesi üzerine ABD Başkanı Trump, doğrudan Taliban'ın Doha'daki temsilcisiyle görüşerek, bu tür saldırıların durdurulmasını istemiştir. Taliban ile ABD arasındaki bu yakınlaşma ve

29 Clayton Thomas, "Afghanistan: Background and U.S. Policy: In Brief", <https://fas.org/sgp/crs/row/R45122.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.04.2021).

30 "Biden Withdraw All American Forces from Afghanistan by Sep. 11, 2021", *Washington Post*, 21 Nisan 2021.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

temas şekli, uluslararası hukuk açısından ilginç bir durum arz etmektedir. Bu şekildeki yakınlaşma, Taliban'ın Afganistan'ın geleceğinde önemli roller üstleneceği şeklinde anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Taliban da radikal dini uygulamalardan vazgeçeceğine dair kuvvetli sinyaller göndermektedir. Özellikle kadınların toplumda rolünün artmasına ve devlet yönetiminde görevler üstlenmesine yönelik katı politikasında değişikliğe gitmeyi kabul edeceği şeklinde yorumlara rastlanılmaktadır.

Afganistan'da siyasi partilerin olmaması, demokratik gelişmenin önündeki en büyük engeldir. Siyasi partilerin olmaması nedeniyle etnik ve mezhepsel temelde yapılan siyasi mücadelelere zemin hazırlamaktadır. Bu da ülkede ayrıştırıcı etki yapmaktadır.

ABD hem ekonomik ve askeri açıdan yirmi yıla yakındır giriştiği yıpratıcı savaşı bitirmek istemektedir. Ekonomik olarak yaklaşık 2 trilyon dolar maliyete rağmen istediğini alamadan ülkeden çekilmek zorunda kalabilecektir. Bunun için onurlu bir geri çekilme anlaşması imzalayarak çıkmayı planlamış ve en sonunda 29 Şubat 2020 tarihinde Taliban'la bir barış anlaşmasını imzalamıştır. Ancak geçmişte yaşanan bir trajediyi ABD'nin tekrar yaşamak istemeyeceği düşünülmektedir. Vietnam Savaşı'nı bitirmek üzere yapılan anlaşmadan sonra ABD, kuvvetlerini Güney Vietnam'dan geri çekince, Kuzey Vietnam kısa sürede Güney Vietnam'ı ele geçirerek tüm Vietnam'da kontrolü sağlamıştır.

Benzer bir gelişmenin Afganistan'da olmasından çekinen Biden yönetiminin, bu yüzden kuvvetlerinin çekilmesini geciktireceği değerlendirilmektedir. Aksi takdirde Trump'ın hızlı çekilme kararının devam ettirilmesi ve ABD'nin Taliban'ın ülkenin tümünden kontrolünü durduracak güvenli bir ortamın sağlanmadan ayrılması durumunda, 2001 öncesi Afganistan'ın tekrar ortaya çıkabileceği değerlendirilmektedir.

RUSYA VE ÇİN AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

Afganistan, konum olarak Orta Asya'yı kontrol edebilen, Rusya'yı güneyden kuşatarak sıcak denizlere inmesini engelleyen ve Çin'in eski "İpek Yolu" ticaret kuşağını yeniden canlandırmak ve bir enerji koridoru oluşturmak amacıyla ilan edilen "Kuşak-Yol Projesi'nin" tam ortasında bulunmaktadır. Ayrıca hem Afganistan hem de Orta Asya'nın diğer devletlerindeki enerji yatakları ve bu enerji yataklarına ulaşım hatlarını güçlü bir devletin kontrol etmesini istememişlerdir. Ayrıca Rusya, "Yakın Çevre Doktrini" kapsamında, arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya bölgesinde ABD'nin bulunmasını istememiştir. Ancak 1990'ların tek kutuplu ortamının ana gücü olan, ABD'yi karşılığında alacak bir güç birliği ortaya çıkmamış ve Rusya, ekonomik olarak 1991 senesinde Sovyetler Birliği'nin dağılmasının etkisinden henüz kurtulamamıştı. Dahası bu süreçte Çin ve Rusya, kurdukları Şangay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) üç ana stratejisinden biri olarak üye ülkelerin topraklarında radikal dinsel yayılmacılığı önlemeyi belirlemişlerdir. Kısacası radikalizme karşı, ABD'yle çıkarları örtüşmüştür. Rusya ve Çin, 1990'lı yılların tek kutuplu yapısının başat gücü olan ABD'nin yanı sıra kuvvet bulundurmasını zorunlu olarak desteklemişlerdir.

Anlaşılacağı üzere, Çin ve Rusya'nın dünyanın en büyük küresel gücü olan ABD'nin Afganistan işgalini çok istedikleri ifade edilemez. İsyen eden Taliban güçlerine doğrudan yardım etmemekle beraber, onlara karşı ABD'ye de yardım ettikleri söylenemez. Ancak BMGK üyesi olarak ABD'nin Afganistan'a yönelik her tasarısına destek verdiler. Son olarak ABD-Taliban anlaşmasını da bölgede barış ve istikrar getireceği inancıyla desteklediler.

Taliban'ın artık yenilmeyeceğinin anlaşılması ve ABD'nin gizli olarak Taliban'la görüşmeler yaptığının ortaya çıkmasından sonra, Rusya ve Çin de Taliban'la gizli görüşmeler içinde bulunmuşlardır. Hatta Rusya'nın Taliban'la 2010'lu yıllarda görüşmeler yaptığı açık kaynaklarda yer almıştır. Bahsi geçen yıllar, ABD açısından tarihinin en dramatik dönemi olarak ifade

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

edilebilir. Çünkü Afganistan ve Irak savaşlarının ağır maliyetleri, ABD'nin küresel gücünü önemli oranda sarsmıştır. Ayrıca 2008 Küresel Mali Krizi, ABD'nin ve neo-kapitalizmin son otuz yıllık iktisadi politik egemenliğini sona erdirmiştir. Bu kriz, ABD ekonomisinin derinden etkilemiştir. Bu süreçte Çin, Rusya, Hindistan ve Brezilya gibi devletlerin ekonomik olarak yükselişi, ABD'nin küresel gücünü törpülemiştir.

Günümüzde, özellikle Çin, ekonomik olarak ABD'ye yaklaşmış ve ekonomik zenginliğini askeri güce dönüştürmeye başlamıştır. ABD, Taliban'la yapılan barışın kalıcı olabilmesi için 2015 senesindeki Murree Görüşmeleri'ne Çin'in de gözlemci olarak katılmasına zorunlu bir biçimde onay vermiştir. Ayrıca 29 Şubat 2020 tarihli anlaşma öncesinde Pakistan'ın öncülüğünde Taliban heyeti, Çin'i ziyaret ederek Çinli yetkililerle görüşmüştür. Bu da Çin'in Taliban'ın etkin olabileceği yeni Afgan yönetimde söz sahibi olmak isteyeceğinin işaretidir. Unutmamak gerekir ki; Çin'in Afganistan politikasına müdahil olmasını isteyen temel aktör Pakistan'dır. Böylece ABD'nin Pakistan'ı dışlayarak kendi aleyhine bir anlaşmaya gitmesine taraftar değildir.

Rusya, daha da ileri giderek Taliban'la ilişkilerde doğrudan inisiyatif almış ve 2019 yılında Afganistan ve Taliban heyetlerini Moskova'da buluşturarak, kendi öncülüğünde bir barış anlaşmasının imzalanması hususunda çaba göstermiştir.

Sonuç olarak, Çin ve Rusya ekonomik, jeostratejik ve jeopolitik gerekçelerle Afganistan'da ABD sonrası ortaya çıkacak güç boşluğunu doldurmak istemektedirler. Her iki güç de Orta Asya'da gücünü artırmak istemektedir. Rusya, bölgedeki küçük devletleri sert güç tehdidiyle kontrol etmeye çalışırken; Çin ise yumuşak güç (ekonomik) unsurlarını kullanmaktadır. Burada unutulmaması gereken husus ise Orta Asya devletlerinin de onay verdiği bir model olmadan Afganistan'da barış, istikrar ve güvenliğin tesisinin kolay olmayacağıdır.

BÖLGE ÜLKELERİ AÇISINDAN BİR ÖNGÖRÜ (PAKİSTAN, İRAN, ÖZBEKİSTAN, TÜRKMENİSTAN VE TACİKİSTAN)

Bölge ülkeleri açısından Afganistan üzerinde doğrudan etkisi olan ve bu ülkeyle tarihsel husumeti bulunan aktör Pakistan'dır. Pakistan, Afganistan'daki iç çatışmalardan bir şekilde etkilenmekte ya da onları etkilemektedir. İslamabad yönetimi, 1990 sonrasında ortaya çıkan bağımsız Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile doğrudan temasa etmek istemiş; fakat Afganistan'daki istikrarsız ortam, mevzubahis girişimleri baltalamıştır. Bunun üzerine istikrar sağlamak amacıyla ABD'yle birlikte Taliban'ı eğiterek, silah ve malzeme desteği sağlayarak Afganistan'da yönetimi değiştiren de Pakistan'dır. İngiltere tarafından çizilen ve Pakistan ile Afganistan'ı bölen tarihi "Duran Hattı" Paştunları ortadan bölmüştür. İngiltere'nin "böl-yönet" politikasının bölgedeki izleri, bugünkü sıkıntıların da temel kaynağıdır. Bu etnik bölünme, günümüzde Afganistan ile Pakistan arasındaki derin güvensizliğin de kaynağıdır. Karzai, Pakistan'la tarihsel güvensizliği devam ettirirken; Gani, Pakistan olmadan Taliban'la barış sağlanmasının güçlüğüne farkındadır. Bu yüzden de Pakistan'la işbirliği yolunu seçmiştir.

Pakistan, topraklarını kullanan Taliban'a karşı herhangi bir ciddi tedbir alamamıştır. Bu da uzayan savaşın bir diğer sebebidir. Ancak savaş uzadıkça, Pakistan' a yönelik eleştirilerin dozu da artmaya başlamıştır. Nitekim son olarak Trump'ın doğrudan Pakistan'ı suçladığı görülmüştür. Bu gerçekler ışığında Pakistan, uzayan savaşın kendi aleyhine dönmesini engellemek ve Taliban'ın da yönetimde bulunacağı bir sistemin Afganistan'da tesisi için arabuluculuk rolünü üstlenmiştir. Pakistan'da 2015 yılının Temmuz ayında yapılan Murree Görüşmeleri, söz konusu arabuluculuğun neticesi olarak gerçekleştirmiştir. Pakistan, ABD sonrasında kurulacak sistemin kendi aleyhine olmasını engellemek için Çin'in de barış görüşmelerine dahil edilmesini sağlamak istemektedir.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

Sonuç olarak Pakistan, olası anlaşmada, Afganistan'ın yönetim erkinde güçlü bir Taliban varlığını istemektedir. Böylece Afganistan'ı kontrol edebilme imkânı elde edeceğini düşünmektedir. Taliban olmadan veya kendisine yakın olamayan bir yönetimin Afganistan'da oluşması halinde, bahse konu yönetimin tarihsel düşmanı Hindistan'la işbirliğini yapabileceğini düşünmektedir. Ayrıca Pakistan, kendi topraklarındaki Paştunluların Afganistan'daki gelişmelerden olumsuz etkilenme riskini de göz önünde bulundurmaktadır. Buna ek olarak İslamabad yönetimi, kendi etkisinde kurulacak bir Afgan yönetimin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile ilişkileri kendi lehine dönüştürmesine yardımcı olacağı kanaatine de sahiptir.

Bölgedeki Türk Cumhuriyetleri olan Özbekistan ve Türkmenistan'ın halen Afganistan'da yaşayan soydaşları vardır. Bu Türk kökenli Afganlar, kırk yıllık savaştan olumsuz etkilenmişlerdir. Taliban yönetimindeki süreçte çok sıkıntı yaşamışlardır ve bu yüzden "Kuzey İttifakı" adı altında birleşerek Taliban'ın devrilmesinde öncü rol oynamışlardır. Ancak buna karşın, 2001 yılındaki Bonn Uluslararası Konferansı'na bir paydaş olarak çağrılmamışlardır. Zaten mevcut hükümette de çok güçlü olduklarını söylemek mümkün değildir. Yaşanan süreçte, Taliban unsurları Türklerin çoğunluğunu oluşturduğu Kuzey Afganistan'da da kontrolündeki alanı artırmaya başlamıştır. Haliyle Taliban'ın bu bölgede güç kazanması, Türklerin aleyhine bir gelişme olmuştur.

Taliban'la yapılacak bir anlaşmanın, Afganistan'da yaşayan ve geçmişte bu topraklar üzerinde devletler kuran bölgedeki Türkler için, çok olumlu bir gelişme olacağını söylemek zordur. Bonn Anlaşması'nda Türklerin hakları yeterli şekilde korunmadığı için Taliban'la yapılacak tam bir barış anlaşmasında Türklerin haklarının korunması önemlidir. Barış görüşmelerinin Türkiye'nin ev sahipliğinde yapılması, Türklerin haklarının korunması için de bir şanstır. Bu şekilde Özbekistan ve Türkmenistan'ın yapılacak bir anlaşmaya destek vermesi mümkün olabilecektir. Bu

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

yapılmadığı zaman, bölgedeki Türkler aleyhine yapılabilecek uygulamalar, zikredilen devletleri kurulacak Afganistan'dan uzaklaştıracaktır. Unutmamak gerekir ki; söz konusu Türk Devletleri, artık 1990'lı yılların başındaki zayıf ve devlet inşa sürecindeki aktörler değildir. Zaman içerisinde devlet inşa sürecini tamamlayıp ayakları üzerinde durabilen bölgenin önemli istikrar unsurları haline gelmişlerdir. Afganistan'da yaşayan tüm etnik unsurların yeterli ve uygun bir şekilde yönetimde temsili, yapılacak bir anlaşmanın uzun vadeli olmasını sağlayacaktır.

İran ve Tacikistan köken olarak birbirine yakın iki devlet olup; Afganistan'da yaşayan ve nüfusun %25'ini oluşturan Taciklerin yönetimde güçlü olarak yer almasını isteyen bir dış politika izlemektedir. Kendisi de Müslümanlığın ayrı mezhebi olan Şiiliğin radikal tarzını benimseyen İran, DEAŞ'ın Horasan bölgesinde etkinlik kurma girişimine karşı Taliban'la işbirliğine yönelebilir.

Sonuç olarak, Çin ve Rusya başta olmak üzere tüm bölge ülkeleri, uzun süren Afgan İç Savaşı'nın kendi çıkarlarına uygun olmadığı kanısına varmıştır. Diğer yandan her ülkenin kendi öznel düşüncelerinden ayrı olarak, bölge ülkelerinin tam merkezinde bulunan Afganistan'daki barış, Orta Asya'da ekonomik işbirliği ve gelişmeye katkı sağlayacaktır.³¹ Bu yüzden Çin ve Rusya gibi küresel güçler ile diğer bölge ülkeleri, kalıcı bir barışın gerekliliğinin farkına varmışlardır. Ancak Taliban'ı tek başına ülke yönetiminde söz sahibi yapacak bir anlaşma yerine, tüm etnik unsurların kaygılarını gideren, adil ve kalıcı bir barışın sağlanması herkesin yararına olacaktır.

31 Ghulam Mustafa vd., "Role of Pakistan in the Afghan Peace Process", *Palarch's Journal Of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(12), 2020, s. 325; Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Seyfettin Erol, "Orta Asya'da Güvenlik Sorunları", *Türkiyat Araştırmaları*, 1, 2004, s. 85-112.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

SONUÇ

Afganistan'ın son elli yılı isyanlar, işgaller ve iç savaşlarla geçmiş ve istikrarsız bir ülke niteliği istikrarlı bir şekilde sürmüştür. ABD'nin öncüllüğünde yirmi yıl önce başlayan Afganistan'ın işgali, Taliban'ın uzun ve yıpratıcı savaş stratejisi sonucunda, Uluslararası Koalisyon Güçleri'nin; yani NATO ve ABD'nin savaşı sürdürme azim ve iradesini zayıflatmış ve ABD'yi Taliban'la uzlaşmaya zorlamıştır.

Yukarıda açıklandığı üzere, 29 Şubat 2020 itibarıyla ABD ile Taliban arasında savaşın Afganistan'a barış getirilmesine yönelik bir anlaşma imzalanmış, 1 Mayıs 2021 tarihi itibarıyla ABD'nin kalan 2.400 kişilik kuvvetini tamamen çekmesi, buna karşılık Taliban'ın da saldırılarını sona erdirmesi ve başka terör gruplarının Afganistan'a yerleşmesine izin vermemesi, anlaşmanın esasını oluşturmaktadır. Taliban'ın DEAŞ'ın Horasan bölgesinde; yani Pakistan ve Afganistan'da etki alanını genişletme isteği, Taliban'ı ABD'yle anlaşma yapmaya zorladığı söylenebilir. Zira DEAŞ faktörü, başka bir radikal grubun bölgesine yerleşmesinden kaygı duyan Taliban'ı anlaşma yapmaya iten bir sebep olmuştur.

NATO'nun tarihindeki ilk "alan dışı harekâtı", Afganistan'da başarısızlığa uğramıştır. ABD ve NATO harekâtının Afganistan başarısızlığının yukarıda da incelendiği üzere çok farklı nedenleri vardır. Esas olarak Afganistan'da kuvvet yoğunlaşmasına gidilmemiş, öncelik Irak harekâtına verilmiş, isyancı ile halk arasında ayırım yapılamamış ve isyancıların dış desteği kesilememiştir. Ancak tüm sebeplerin ötesinde, Afganistan'ın uzun süreli bir dış güç tarafından işgal edilmeyeceği veya yönetilemeyeceği gerçeği bir kez daha kanıtlanmıştır. Tarihte hiçbir güç, uzun yıllar boyunca Afganistan'ı işgal etme beceresini gösterememiştir.

Diğer yandan her ülkenin kendi öznel düşüncelerinden ayrı olarak, bölge ülkelerinin tam merkezinde bulunan Afganistan'daki sıkıntı, Orta Asya'da ekonomik işbirliği ve gelişmenin önünde önemli bir engeldir. Bu yüzden

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Çin ve Rusya gibi küresel güçler ile diğer bölge ülkeleri kalıcı bir barışın gerekliliğinin farkına varmıştır. Ancak Taliban'ı tek başına ülke yönetiminde söz sahibi yapacak bir anlaşmanın yerine; tüm etnik unsurların kaygılarını da gideren adil ve kalıcı barışın sağlanması herkesin yararına olacaktır.

Son olarak, ABD ile Taliban arasında yapılan ve Afganistan'a barış getirmeyi hedefleyen anlaşmanın başarılı olabilmesi için, ABD'nin ve Taliban'ın yönetimi tüm diğer etnik unsurlarla paylaşması ve radikal öğelerden arınmış bir yönetim felsefesini benimsemesi gerekir. Aksi takdirde ülke, tekrar 2001 öncesi gibi bir rejimin ellerinde kalabilir. Bunu kimsenin istemeyeceği açıktır. Barışı kurmak zordur ama onu yaşatmak daha zordur. Bu yüzden geçmişten ders alınarak yeni bir barışı tesis etmek, yaşamsal öneme sahiptir.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

KAYNAKÇA

"Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan Which Is Not Recognized by the United States as A State and is Known as the Taliban and the United States of America", *State*, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.04.2021).

"Biden Withdraw All American Forces from Afghamistan by Sep. 11, 2021", *Washington Post*, 21 Nisan 2021.

"Diobendi Nedir?", *Timetürk*, <https://www.timeturk.com/diobendi-nedir-haber-775614>, (Erişim Tarihi: 11.04.2021).

"United States Signs Agreement with the Taliban, but Prospects for Its Full Implementation Remain Uncertain", *American Journal of International Law*, 144(3), 2020, s. 529-538.

AKHTAR, Nasreen, "Pakistan, Afghanistan, and the Taliban", *International Journal on World Peace*, 14(4), 2008, s. 49-72.

ALMUKHTAR, Sarah-Rod Nordlan, "What Did the U.S. Get for \$2 Trillion in Afghanistan?", *NY Times*, <https://www.nytimes.com/interactive/2019/12/09/world/middleeast/afghanistan-war-cost.html>, (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

AMADEO, Kimberly, "Afghanistan War Cost", *Timeline, and Economic Impact*, 20 Şubat 2021.

BIDDLE, Stephen, "Afghanistan and the Future of Warfare: Implications for Army and Defense Policy", Report, *US Army War College Strategic Studies Institute*, PA 2002.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

DEMİR Sertif-Ali Bilgin Varlık, "Winning Peace: A Mere Dream or An Achievable Objective? Inferences From Turkish Peace Keeping Experience in Afghanistan", *Orta Asya ve Kafkaslar Araştırma Dergisi*, 2012, s. 93-124.

DEMİR, Sertif, "The War in Afghanistan: Toward Which Direction? Vietnam, Soviet's Afghanistan Occupation, or Iraq", *Bilim Dergisi*, 20(1), 2010, s. 165-194.

EROL, Mehmet Seyfettin, "Orta Asya'da Güvenlik Sorunları", *Türkiyat Araştırmaları*, 1, 2004, s. 85-112.

EROL, Mehmet Seyfettin-Oktay Bingöl, "Afganistan'da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası Öngörüler", *Gazi Akademik Bakış*, 5(10), 2012, s. 173-187.

GUTIÉRREZ, Francisco-Antonio Giustozzi, "Networks and Armies: Structuring Rebellion in Colombia and Afghanistan", *Studies in Conflict&Terrorism*, 33, 2010, s. 836-853.

HOLT, Richard, "Taliban Ready to Talk to Afghan Government", *Telegraph*, (Erişim Tarihi:10.09.2007).

KHAN, Amina, "Prospects of Peace in Afghanistan", *Strategic Studies*, 36(1), 2016, s. 18-46.

KISSINGER, Henry., "A Strategy for Afghanistan", *Washington Post*, 26 Şubat 2009.

LARSON, Anna-Alexander Ramsbotham, der., "Processing Peace in Afghanistan", Report, Accord, No. 27 Haziran 2018.

MUSTAFA, Ghulam vd., "Role of Pakistan in the Afghan Peace Process", *Palarch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 7(12), s. 324-340.

RASHID, Ahmed, *Taliban: The Story of the Afghan Warlords*, Pan Books, London 2001.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

RİEDEL, Bruce vd., "Eighteen Months and Beyond: Implications of U.S. Policy in Afghanistan", *Middle East Policy*, 17(1), 2010, s. 1-30.

ROBERTS, Adam, "Doctrine and Reality in Afghanistan", *Survival*, 51(1), 2009, s. 29-60.

THOMAS, Clayton, "Afghanistan: Background and U.S. Policy: in Brief", *Fas.org*, <https://fas.org/sgp/crs/row/R45122.pdf>, (Erişim: 09.04.2021).

VILLAFRANCA, Richard de, "Reconsidering Afghanistan: Time for an Azimuth Check", "Reconsidering Afghanistan: 'Time for an Azimuth Check' Parameters, 38(4), 2008-2009, s. 77-94.

WEBBER, Mark, "NATO: The United States, Transformation and the War in Afghanistan", *BJPIR*, 11, 2009, s. 46-63.

ZIRING, Lawrence, "Unraveling the Afghanistan-Pakistan Riddle", *Asian Affairs*, 2009, s. 6-13.

STRUCTURED ABSTRACT

Afghanistan has been subject of civil war, violence, ethnic separation, corrupt governments and Taliban insurgency in the last twenty years. The character of an unstable country has continued steadily. The invasion of Afghanistan, which started twenty years ago led by America has reached its final destination as the USA and Taliban signed an agreement on 29 Feb 2020 to end violence and bring peace to the country.

Taliban whose ideology bases on radical Islam launched an insurgency against foreign forces in Afghanistan and to Afghanistan governments in order to establish an Islamic Emirate. The Taliban has sustained a war of attrition against occupying forces for a long time. Aim of these attacks have been to weaken the determination and will of the International Coalition forces, namely NATO and the USA. The Taliban wanted the USA to accept the terms of Taliban through long sustained insurgency.

The signature of peace deal has been a historical stage in the last twenty years. This means the USA and NATO have accepted the existence of Taliban and they are not able to subdue Taliban forces as well as look for an honorable exit from Afghanistan. According to the Agreement, as of May 1, 2021, the US will withdraw all its remaining forces in the country. The agreement also dictates that the Taliban will end its attacks and will not allow other radical groups to use the Afghanistan land for any purpose. These two issues are the essence of so-called agreement.

The reason behind the Taliban eagerness to sign the agreement has been the explanation of Iraq-Syria Islamic State (ISIS) to expand its sphere of influence to Khorasan region, which includes Pakistan and Afghanistan lands. Taliban and IS|IS believe in different approaches of radical Islam. The Taliban worried about ISIS' decision to enlarge its influence in Afghanistan and Pakistan. This was the reason that pushed it to make an agreement.

AFGANİSTAN'DAKİ YİRMİ YILLIK İŞGALİN ANALİZİ: ABD/ NATO VE BARIŞ ÇABALARI

Regarding NATO, its first “out-of-area operation” in Afghanistan has been unsuccessful. NATO has lost its credibility and it could not achieve a coherence Afghanistan policy among its members. Coming to America, it has suffered much from occupation because of economic, military and other perspectives. There are many different reasons for the failure of the US and NATO operations in Afghanistan. In general, firstly American seemed to have less focus on Afghanistan. The priority was given to the Iraqi operation. Besides, the Allied forces have not improved the economic situation of ordinary people. The Afghan people have lost their hope regarding their futures. American and NATO forces have not embraced all citizen and there was a discrimination policy among ethnic groups living in Afghanistan. Finally, America and NATO have failed to cut foreign support to Afghan insurgencies. Bear in mind that America no longer favors remaining in Afghanistan as it started to lose its hegemonic power in the world caused by Iraqi and Afghanistan wars and 2008 global financial crises. Therefore, it no longer spend its resources in Afghanistan in vain.

However, it is an historical fact that Afghanistan cannot be occupied or governed by foreign power for a long-term. No power in history has demonstrated the ability to invade Afghanistan for a long time. This has been proven once more.

On the other hand, Afghanistan has turned into a hindering country to promote economic cooperation and commercial activities in Central Asia because of its internal war. Therefore, global powers such as China and Russia and other countries in the region have realized the necessity of a lasting peace. Furthermore, it suits with the interest of everyone to achieve a fair and lasting peace that addresses the concerns of all ethnic elements.

It is very crucial that the agreement between the USA and the Taliban must bring peace to Afghanistan. Key issue here is how the Taliban adapts

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

---

itself to democratic life and makes itself free from radical values. Taliban must share the administration power with all ethnic elements and adopt a ruling philosophy that is free from the old religious radical elements. Otherwise, the country may again be in the hands of a regime like before 2001. It is clear that nobody would want this. It is difficult to establish peace, but it is more difficult to keep it sustained. Therefore, it is a vital issue to establish a new peace by taking lessons learned from the past into consideration.